

УДК 378:37.013.42-051

5. Соціальна педагогіка

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У СФЕРІ ДОЗВІЛЛЯ З МОЛОДДЮ

Балдинюк О.Д., кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

У статті порушено проблему виявлення та обґрунтування ефективних шляхів формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до дозвіллевої діяльності з молоддю. Готовність фахівця соціальної сфери до здійснення дозвіллевої діяльності виступає сукупністю теоретичних знань з практичними вміннями та навичками. Наголошується на тому, що майбутні соціальні працівники при організації дозвіллевої діяльності дітей та молоді повинні здійснювати наступні завдання: проводити профілактику негативних явищ в молодіжному середовищі; розвивати комунікативні якості; долучати до культури дозвілля; створювати позитивного соціально-педагогічного середовища для дітей та молоді. Основними способами досягнення даної мети є включення молодих людей до різноманітних групових та масових форм творчої діяльності.

Ключові слова: *дозвілля, вільний час, відпочинок, форми і види дозвілля, культурно-дозвіллева діяльність, соціальний працівник, професійна підготовка*

В статье затронута проблема выявления и обоснования эффективных путей формирования профессиональной готовности будущих социальных работников к досуговой деятельности с молодежью. Готовностью специалиста социальной сферы к осуществлению досуговой деятельности выступает совокупность теоретических знаний с практическими умениями и навыками. Подчеркивается, что будущие социальные работники при организации досуговой деятельности детей и молодежи должны осуществлять следующие задачи: проводить

профілактику негативних явлень в молодежній середі; розвивати комунікативні якості; приобщати к культурі дозуга; створювати позитивну соціально-педагогічну середу для дітей і молодіж. Основними способами досягнення даної цілі явлється включення молодих людей в різні групові і масові форми творчої діяльності.

Ключевые слова: дозуг, вільне время, отдых, форми и виды дозуга, культурно-дозугова діяльність, соціальний работник, професійна підготовка

Baldyniuk O.D. FUTURE SOCIAL WORKERS' READINESS TO SOCIAL WORK WITH YOUTH IN LEISURE SPHERE

The article raises the problem of revealing and substantiating effective ways of forming the professional readiness of future social workers for leisure activities with youth. It is grounded that the necessity of preparing a social worker for the organization of children and youth leisure activities is due to the cultural processes that take place in society.

The study emphasizes that future social workers in the organization of children and young people leisure activities should carry out the following tasks: to prevent the negative phenomena in the youth environment; to develop communicative qualities; to add to the culture of leisure; to create a positive social and pedagogical environment for children and young people. The main ways to achieve this goal are including young people in diverse group and mass forms of creative activity.

Key words: leisure, free time, rest, forms and types of leisure activities, cultural and leisure activities, social worker, vocational training.

Постановка проблеми. В період політичних, соціально-економічних змін, що відбуваються у суспільстві, особливої актуальності набувають питання соціального захисту та підтримки населення. Проблема вільного часу в поєднанні з соціалізацією особистості також відноситься до актуальних питань. Це повинно вирішуватись за рахунок забезпечення кожного члена суспільства

достатньою та гарантованою кількістю вільного часу та створення багатофункціональної культури дозвілля, яка б відповідала потребам особистості. Дозвілля – це діяльність у вільний час поза сферою суспільної та побутової праці, завдяки якій людина відновлює свою здатність до праці і розвиває в собі ті вміння та здібності, які неможливо вдосконалити в сфері трудової діяльності. Саме у дозвіллі розкриваються інтереси особистості, пов'язані зі спілкуванням, оздоровленням, саморозвитком та рекреаційною сферою. Окрім того, дозвіллєва діяльність набуває надзвичайно важливого значення у зв'язку з тим, що такі первинні інститути соціалізації як сім'я та школа втрачають домінуючі позиції. Проте, нерідко ця значима частина життєдіяльності особистості залишається поза увагою фахівців в силу різних причин, головною з яких є відсутність професійної компетентності соціальних працівників у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До вивчення значення дозвілля та вільного часу в житті людини звертались філософи (О. Бойко, Г. Орлов), соціологи (Ж. Дюмазедьє, В. Лисовський, М. Фурастьє), педагоги (А. Воловик, В. Воловик), культурологи (Т. Кисельова, Ю. Красильников, В. Піча), соціальні педагоги (О. Безпалько, О. Рассказова, С. Харченко) та ін.

Питання організації дозвілля у загальноосвітній системі розглядалось в педагогіці в рамках конкретних педагогічних систем (В. Сухомлинський, С. Шацький).

Дослідженням історико-педагогічного досвіду соціально-виховної діяльності у сфері молодіжного та дитячого дозвілля присвячено праці Р. Азарової, Т. Ромм, М. Ярошенка та ін.

Соціальна сутність дозвілля та його структура висвітлюється у дослідженнях Л. Гордона, В. Піменової, Б. Трегубова. Вітчизняні дослідження дозвілля та вільного часу представлені працями В. Бочелюка, А. Вишняка, Н. Кудикіної, С. Пащенко, В. Пічі та ін.

Однак, аналіз стану проблеми в теорії та практиці показав, що в сучасній системі вищої освіти з вищеокресленої проблеми існують значні недоліки: від

повної відсутності даного виду підготовки майбутніх соціальних працівників до нерозробленості методичної системи, що забезпечує якісну готовність фахівця до взаємодії з дітьми та молоддю в дозвіллевій сфері.

Постановка завдання. Виявлення та обґрунтування ефективних шляхів формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до дозвіллевої діяльності з молоддю є метою даної публікації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема дозвілля не є новою в науці. Вона поставала ще перед античними мислителями. У давній Греції дозвілля розглядалось як явище найвищого людського ідеалу в поєднанні з внутрішнім удосконаленням особистості на основі розвитку суспільства, навчання та виховання. Так, на думку Сократа, дозвілля було «дорогоцінним станом», невід'ємною властивістю життя давньогрецького суспільства [19, с. 292].

Арістотель дозвілля, вільний час розглядав як «простір для щастя» та пов'язував його з «розумовою, споглядальною діяльністю». Він наголошував: «...вважається, що щастя є в дозвіллі, оскільки ми позбуваємося дозвілля, щоб мати дозвілля, й воюємо, щоб жити в мирі, при цьому дозвілля бачиться не як даремне гаяння часу, а як умова і форма вищого виду діяльності – споглядальної, оскільки вона узгоджена з вищим началом у людині – розумом» [19, с. 294].

На думку Платона, зміст та форма дозвілля людини визначається в залежності від того, яке місце у суспільстві вона посідає: «...вільні громадяни його держави власне життя, зазвичай, мають проводити в святкуваннях, хороводах, змаганнях розуму, спортивних заходах» [12].

В Київській Русі на дозвілля населення значно вплинуло прийняття християнства. Як наголошує І. Ісаєва, у Київській Русі розвивалося таке явище, як святість, яка походила з життя монахів та благочестивих людей, що впливало на повсякденне життя та дозвілля простих людей [6].

Одним з перших значень давньослов'янського дієслова «досягнуть» було те, що можна досягнути рукою; те, що досягнуто; досягнення, здатність,

можливість, вміння, спритність, майстерність. Дозвілля розумілось як час, коли можна чогось досягнути [8, с. 52].

Зарубіжними вченими вважається, що дозвілля як науковий термін походить від латинського слова «licere», що у перекладі означає «бути дозволеним», французького слова «loisir» («вільний час») та англійського слова «leisure» («свобода вибору дій»).

Розглянемо як «дозвілля» визначається у тлумачних словниках та енциклопедіях. Так, у словнику В. Даля «дозвілля» розглядається як «вільний, незайнятий час, гулянки, гуляча пора, звільненість від справи» [4]. Вживання «дозвілля» у цьому контексті дає можливість розглядати його як вид людської діяльності, заснований на загальній теорії діяльності, частиною якої можна вважати дозвіллеву та соціально-культурну діяльність.

С. Ожегов розглядає дозвілля як «вільний від роботи час, на дозвіллі – вільний від справ» [11].

У Великій радянській енциклопедії «дозвілля» виступає як «...частина позаробочого часу, що залишається у людини після виконання необхідних невиробничих обов'язків: пересування на роботу та з роботи, сон, прийняття їжі, інших видів побутового самообслуговування» [1].

В сучасній науці дозвілля розглядається з трьох позицій. Прихильники першої позиції час дорослої людини поділяють на «робочий» та «не робочий» час, в рамках якої дозвілля та позаробочий час розглядаються як одне й теж. Суть другої позиції полягає в ототожненні понять «дозвілля» і «вільний час». Відповідно до третьої позиції дозвілля характеризується як частина вільного часу, де з останнього виключаються всі серйозні заняття, пов'язані з розвитком особистості, а дозвілля зводиться лише до відпочинку та розваг [16, с. 6].

Цікавою є позиція Л. Михайлової про те, що дозвілля є сукупністю занять, що виконують функцію відновлення фізичних і психічних сил людини. Воно включає в себе заняття, пов'язані зі споживанням культурних цінностей, а також заняття, пов'язані з відпочинком і розвагою, випадкові заняття без цілей, бажань і потреб [9, с 201].

Дозвілля характеризується наступними специфічними ознаками:

- свобода вибору дозвіллевої діяльності, свободу від обов'язків;
- добровільна участь у дозвіллевій діяльності;
- бажання отримати радість та задоволення;
- самодостатність та самоцінність;
- компенсаційність дозвілля [5].

Близьким за значенням до категорії «дозвілля» є категорія «вільний час», який являє собою час, вільний від роботи та інших обов'язкових занять і справ, що використовується повністю на свій розсуд.

Тривалий час «вільний час» розглядався як частина позаробочого часу та пов'язувався з певним колом занять, спрямованих на розвиток особистості. На сьогодні «вільний час» науковцями розглядається з позиції філософського, психологічного, соціологічного, культурологічного підходів.

Так, на думку ряду авторів, дозвілля є частиною вільного часу, сукупністю занять, що виконують функцію відновлення фізичних та психічних сил людини; діяльність, заради самовдосконалення, власного задоволення, досягнення інших культурних цілей за власним вибором.

Інші вважають, що вільний час є частиною бюджету особистості, яка звільнена від непорушних тимчасових витрат, тобто від обов'язкової роботи, сімейних, громадських обов'язків, побутових турбот і необхідної фізіологічної життєдіяльності (сну, харчування та ін.), будучи однією з умов і одночасно простором для розвитку особистості [14].

Дослідник Г. Пруденський розглядає вільний час як «частину позаробочого часу, що витрачається на навчання, підвищення кваліфікації, громадську роботу, відпочинок та ін., це той час, який люди використовують за межами робочого дня для свого всебічного розвитку» [13, с. 41].

В. Бочелюк пропонує феномен вільного часу розглядати по таких чотирьох основних напрямках:

- 1) розгляд комплексу матеріальних і організаційних умов збільшення частки вільного часу;

2) дослідження об'єктивних чинників його реалізації (наявність театрів, клубів, бібліотек, спортмайданчиків, центрів дозвілля, культурно-дозвіллевих установ для всіх верств та груп населення тощо);

3) вивчення суб'єктивних чинників використання вільного часу (інтересів, дозвіллевих запитів і мотивації, дозвіллевих орієнтацій різних соціально-демографічних та вікових груп);

4) розробка планових і прогностичних моделей бюджетів вільного часу різних соціально-демографічних груп у різних соціально-територіальних спільнотах (підприємстві, місті або селі, області, регіоні, країні в цілому) з метою соціального планування та прогнозування [2].

На збільшення вільного часу впливає ряд факторів. Перша група – фактори, які є основою для подальшого прогресивного розвитку (впровадження і поширення інформаційно-комунікативних технологій; підвищення якості життя).

Друга група – загальні фактори (розвиток сфери послуг; оптимальна політика організації дозвілля; широке застосування висококваліфікованої праці; розвиток різних видів інфраструктури; розвиток сфери послуг) [18, с. 64–65].

Ми погоджуємось з думкою А. Воловика, що в процесі реалізації дозвіллевої діяльності відбувається задоволення тих потреб, які не могли бути зреалізовані в процесі навчальної, трудової діяльності та пов'язаних з ними занять.

На думку ряду дослідників (В. Бочарової, А. Мудрика, В. Піменової та ін.), дозвіллева діяльність дітей та молоді виконує рекреаційну, когнітивну, комунікативну, креативну та духовну функції.

У зв'язку з теперішньою соціально-культурною ситуацією важливим завданням є підготовка висококваліфікованих спеціалістів в галузі соціально-культурної діяльності. Формування професійної готовності майбутніх фахівців соціальної сфери до організації дитячої та молодіжної дозвіллевої діяльності має певні особливості, які обумовлені характером самої діяльності та вимогами до особистості фахівця.

Як наголошує Ю. Вербиненко, готовність виступає як результат професійно-педагогічної підготовки, основними компонентами якої є:

- 1) змістово-операційний (система професійних знань, умінь і навичок, професійне спрямування уваги, сприймання та пам'яті);
- 2) мотиваційно-цільовий (позитивне ставлення та інтерес до професії, бажання присвятити себе педагогічній діяльності);
- 3) оцінний (самооцінка власної професійної підготовленості),
- 4) ціннісно-орієнтаційний (розуміння професійних цінностей та етичних норм, духовність, громадська активність та професійна відповідальність)
- 5) комунікативно-інформаційний (комунікативна компетентність; сформованість комунікативних умінь; розвиток інформаційної культури; використання новітніх інформаційних технологій у професійній діяльності),
- б) креативний (розвиток педагогічної творчості; педагогічна майстерність та професійна культура; використання нових, креативних підходів у методиці викладання) [3].

Одним з основних етапів підготовки майбутніх фахівців до організації дозвілєвої діяльності дітей та молоді є вивчення теорії та методики культурно-дозвілєвої діяльності. Даний етап навчання передбачає вивчення теорії та методики культурно-дозвілєвої діяльності, видів та форм дозвілля, отримання знань про розвиток дитячого та молодіжного руху, отримання інформації про основну мету, завдання та принципи клубної роботи. Це відбувається через вивчення студентами навчальних предметів «Соціальна робота у сфері дозвілля», «Основи сценарної роботи», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями» тощо.

Також під час вивчення дисциплін фахівці соціальної сфери знайомляться з історичними витоками організації дозвілля в Україні та зарубіжжям, вивчають методику підготовки та проведення ігор та свят, а також правила проведення вуличної ігротеки.

Найбільш апробованою та ефективною формою навчального процесу є лекція. На даний час в практиці вищої школи використовуються такі види лекцій:

лекція-бесіда, лекція-візуалізація, проблемна лекція, лекція-консультація, лекція у вигляді прес-конференції тощо.

Також однією з основних форм організації навчального процесу в університеті є семінар. Семінарське заняття дає можливість закріпити програмний матеріал та організувати колективне обговорення студентами проблемних питань. Семінар може проводитись у формі семінару-диспуту, семінару-колоквіуму, у вигляді обговорення повідомлень на рефератів, ділової гри тощо.

Важливим при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери є використання викладачами інтерактивних форм, а саме: мозковий штурм, круглі столи, диспути, ділові та рольові ігри, соціальні реклами та соціальні проекти при проведенні яких в повній мірі розкриваються творчі можливості студентів, спрямовані на їх самовираження та пошук власної індивідуальності.

У своїй діяльності фахівець соціальної сфери при роботі з молоддю в сфері дозвілля повинен вміти використовувати такі основні напрями роботи як культурно-дозвіллевий та рекреаційний, соціально-профілактичний, профорієнтаційний, спортивно-оздоровчий [17, с. 188-193].

Також студенти ознайомлюються з типами закладів, де соціальні працівники здійснюють діяльність з організації дитячого та молодіжного дозвілля.

Говорячи про проведення вільного часу молоддю, наголосимо на тому, що дозвілля молодій людині може бути:

- пасивним (глядацьким), активним, діяльним;
- організованим (вільний час використовується педагогічно доцільно) і стихійним (процес використання дитиною вільного часу протікає спонтанно);
- контрольованим і неконтрольованим;
- колективним та індивідуальним;
- наслідувальним та творчим;
- випереджаючим і нормативним [10]. Тому основне завдання соціального працівника це не просто організація того чи іншого дозвіллевого заходу, а

цілеспрямований, систематичний виховний процес організації дозвіллевої діяльності та переведення його з рівня споживання на більш високий рівень розвитку.

Майбутні соціальні працівники при організації дозвіллевої діяльності дітей та молоді повинні здійснювати наступні завдання: проводити профілактику негативних явищ в молодіжному середовищі; розвивати комунікативні якості; долучати до культури дозвілля; створювати позитивного соціально-педагогічного середовища для дітей та молоді.

Основними способами досягнення даної мети є включення молодих людей до різноманітних групових та масових форм творчої діяльності. Зокрема, до групових форм роботи можна віднести диспути, дискусії, вікторини, конкурси. Основне завдання соціального працівника – допомогти проявити себе кожному учаснику та створити позитивну атмосферу в групі.

До масових форм роботи з юнацтвом відносяться концерти, вистави, спортивні змагання, походи, просвітницькі акції та ін. Обираючи ту чи іншу форму організації дозвіллевої діяльності, потрібно обов'язково орієнтуватись на зміст діяльності учасників, а також враховувати їх інтереси та потреби.

Висновки із проведеного дослідження. Отже, формування професійної готовності майбутніх соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у сфері дозвілля полягає в отриманні належного рівня теоретичних знань з психології, педагогіки, соціальної роботи у вищому навчальному закладі, а також уміння втілити їх у практичній професійній діяльності.

Дане дослідження не претендує на вичерпність вивчення проблеми. Перспективним буде розгляд підготовки фахівців соціальної сфери до здійснення дозвіллевої діяльності з сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Большая советская энциклопедия : в 30-ти томах. / Гл. ред. А. М. Прохоров. – [3-е изд.]. – М.: «Советская энциклопедия», 1974. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rubooks.org/author.php?author=154>

2. Бочелюк В. Й. Дозвіллізнавство : [навч. посібник] / В. Й. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 206 с.
3. Верби́ненко Ю. Професійна готовність до педагогічної діяльності [Електронний ресурс] / Ю. Верби́ненко – Режим доступу : [http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12274/1/ Professional.pdf](http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12274/1/Professional.pdf)
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка (современное написание слов) 1863-1866 Изд. «Цитадель», г. Москва, 1998 г. – 3687 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slova.ru/alphabet.html>
5. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога. Навчальний посібник для ВНЗ. [Текст] / Л. М. Завацька. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2008. – 240 с.
6. Исаева И. Ю. Досуговая педагогика : учеб. пособие / И. Ю. Исаева. – М. : Флинта : МПСИ, 2010. – 200 с.
7. Киселёва Т. Г., Красильников Ю. Д. Социально-культурная деятельность : учебник. – Москва : МГУКИ, 2004. – 539 с.
8. Культурно-досуговая деятельность: Учебник / Под ред. акад. РАЕН А.Д. Жаркова и профессора В.М. Чижикова. – МЛ: МГУК, 1998. – 464 с.
9. Михайлова Л.И. Социология культуры: Учебное пособие – М. : Гранд-Фаир, 2005. – 232 с.
10. Мудрик А. В. Общение как фактор воспитания школьников. М.: Педагогика, 1997. – 165 с.
11. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ozhegov-shvedova.ru
12. Платон. Государство / Платон. – М., 1966. – 504 с.
13. Пруденский, Г. А. Проблемы рабочего и вне рабочего времени / Г. А. Пруденский. – М. : Наука, 1972. – 355 с.
14. Силко В.Е. Теоретико-методологические подходы к пониманию категории «свободное время» // Власть и управление на Востоке России. – 2012. – № 3. – С. 143-148.

15. Соціально-педагогічна сутність дозвілля: методологічний аналіз / Н. О. Максимовська // Вісн. Харків. держ. акад. культури зб. наук. пр. / М-во культури України, Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2011. – Вип. 32. – С. 263–270.
16. Стрельцов Ю. А. Культурология досуга: учебное пособие. / Ю. А. Стрельцов – Изд. 2-е – М. : МГУКИ, 2003. – 296 с.
17. Сушик Н. С. Соціальна робота у сфері дозвілля молоді: теоретичний аспект / Наталія Степанівна Сушик // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки. Сер.: Педагогічні науки. – 2014. – № 1 (278). – С.188-193.
18. Толокина Е. Л., Демина В. В. Анализ факторов, влияющих на увеличение свободного времени // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Экономика. – 2013. – № 3. – С. 59–67.
19. Фролов Э. Д. Парадоксы истории – парадоксы Античности: очерки. СПб.: Изд-во СПб. ун-та, 2004. – 420 с.